

Inimõiguste Instituudi aastakonverents, 10. detsembril 2011

Mart Nutt

Inimõigused ja Araabia kevad

Lugupetud kuulajad!

Viimase aasta jooksul on Araabia maailm elanud läbi vapustused, mida aastakümneteks stagneerunud piirkonnas ei osanud keegi oodata. Järk-järgult on varisenud kokku diktatuurid Tuneesias, Egiptuses ja Liibüas. Süüria ja Jeemen vanguvad pehmetel jalgadel ja nende režiimide pikemaajaline püsijäämine ei ole usutav. Alžeeria režiim püsib ebastabiilsena sõjaväe tääkide najal, nagu ka pisut pehmemas versioonis Mauritaania. Marokos toimusid vabad valimised, aga neid, kelle arvates on Maroko valel teel, pole sugugi vähe. Iraagis on juba mõnda aega demokraatlik valitsus, kuid ripub hapra niidi otsas. Araabia poolsaare monarhiad on keskaegse valitsemisstruktuuri suutnud seni kinni maksta naftatuludest, kuid rahulolematuse pulbitseb neil pinna all tugevasti. Sudaan lõhenes Araabia riigiks – Sudaaniks ja Aafrika riigiks – Lõuna-Sudaaniks.

Seda protsessi, mida hakati nimetama Araabia kevadeks, on tervitatud kogu maailmas kui türanniavastast võitlust, milles paistab päikesekiir demokraatliku ühiskonna rajamiseks ja inimõiguste reaalseks kaitseks nendes riikides. Samas tuleb tõdeda, et Araabia kevade tagajärjed võivad olla paljuski ettearvamatud: need ei pruugi viia tingimata demokraatiale ja inimõigustele, vaid valitsema võib pääseda ka äärmus-religioosne poliitiline suund, mis annab tagasilöögi ka neile vähestele inimõigustele, mis senini on olnud Araabia maades tunnustatud. Mõistagi ei saa siin kõike riike kohelda ühtviisi. Riigiti on valitsemisviisi ja suhtumine inimõigustesse olnud vägagi erinev, asetades liberaalsemasse poolde Maroko ja Tuneesia, suletud ja väga halva inimõigustega riikide poolde aga Liibüa, Sudaani, Jeemeni ja Süüria.

Araabia kevad tõi esmakordselt selle piirkonna ajaloos kaasa uue nähtuse – altpoolt tekkinud massiliikumise. Rõhutada tuleb siinjuures just sõna „altpoolt“. Massiliikumisi on korraldatud Araabia riikides ennegi, näiteks koloniaalvõimude, naaberriikide valitsuste või siseopositsiooni vastu. Kuid need liikumised olid esile kutsutud valitsejate endi poolt. Eriti osav massiliikumiste korraldaja oli Egiptuse sõjaväelasest diktaator Gamal Abd El- Nasser. Need liikumised olid valitsuse manipuleerimise tulemus rahvaga. Selleks kasutati riigi poolt kontrollitud massimeediat, riigile allutatud massiorganisatsioone ja palgalisi agitaatoreid. Araabia ühiskonnad ei olnud valmis, et massiliikumised võivad saada alguse ka mingil muul moel. Araabia riikides oli seni võim vahetunud riigipöörete, mitte valimiste või massiliikumiste tulemusena. Araabia juhid (aga ega vist ka keegi teine mujal maailmas) ei osanud oodata, et nendes ühiskondades peitunud potentsiaal, mis suudab režiimid minema pühkida. Ent see potentsiaal oli olemas.

Mida sellise potentsiaali olemasolu näitab? Esiteks, et rahvas on palju paremini organiseeritud, kui seni on arvatud. Teiseks, rahvas on valitseva olukorraga rahulolematu. Kolmandaks, rahvas on valmis seda potentsiaali rakendama ja riskima eluga, et olukorda muuta. Aga mida see tingimata ei näita? See ei näita, kas rahvas on valmis ja suuteline kehtestama demokraatliku valitsemisviisi. Samuti ei näita see tingimata, et rahvas saab aru inimõigustest ja on valmis neid austama.

Araabia riikides ei olnud sõnavabadust, trükivabadust ja väljendusvabadust. Seni, kuni valitsus suutis hoida oma kontrolli all massiteabevahendeid, oli nimetatud vabaduste piiramine võrdlemisi efektiivne. Kuid valitsus ei suutnud kontrollida uut meediat – internetti ja sotsiaalvõrgustikke: Twitterit, Facebooki ja Youtube'i. Just need tehnilised vahendid said kanaliks, mille kaudu Araabia kevadeni viinud massimeeleavaldused korraldati. Sotsiaalmeedia kanalite kasutamine ühiskondlike muudatuste esilekutsumiseks tõest väga ühemõtteliselt, et ÜRO poolt välja öeldud sõnum – internet on inimõigus, vastab tõele mitte ainult sellest vaatenurgast, et riigid peavad seda tunnustama, vaid ka sellest, et riigid peavad sellega arvestama ka siis, kui nad ei soovi seda tunnustada.

Sotsiaalvõrgustike osakaal Araabia kevades ei olnud ühesugune. Kõige enam kasutati teabe vahetamiseks ja üleskutsete levitamiseks Twitterit, see oli kõige lihtsam ja vastas lühisõnumite saatmise eesmärgile kõige paremini. Araabia kevade käigus sai araabia keelest kõige kiiremini kasvav Twitteri keel. Aasta jooksul on hinnatud, et kokku saadeti 5,6 miljardit arabiakeelset sõnumit, päevas ca 2,2 miljonit. See ületas kõikide teiste infokanalite teabehulga mitte ainult arvudes, vaid ka võimsuselt. Seda keelata või tagasi kerida ei ole enam võimalik ning Twitter mõjutab ka edaspidiseid protsesse Araabia riikides tohutu lainena ja tohutu kiirusega. Kuid kiire tõus puudutas ka teisi sotsiaalvõrgustikke – Facebooki ja Youtube'i; samuti teisi keeli, eriti inglise ja türgi keelt, mida Lähis-Ida sündmustega seoses samuti ulatuslikult kasutati. Igal juhul on sotsiaalvõrgustike tulek toonud kaasa revolutsiooni infolevis, muutes ka kohaliku teabe rahvusvaheliseks ja mõjutades selle kaudu inimõigusi kogu maailma ulatuses.

Demokraatia juurdumine vajab eeldusi ja stabiilne demokraatia põhineb kogemusel. Araabia maades on patriarhaalsed tavad sügavasti juurdunud ning demokraatia kogemust on vähe. See võib põhjustada olukorra, kus revolutsioonid ei vii demokraatiale, vaid uuele türanniale. Olen mõnikord võrrelnud Araabia kevadet Euroopa 1948. a revolutsioonidega, kus inimesed teadsid, et nad ei taha vana viisi valitsemise all edasi elada, kuid ei teadnud, mida nad tahavad. 1848. a revolutsioonid ei toonud kaasa demokraatiat, vaid suruti kas maha või asendasid vanad türannid uutega. Araabia kevadega võib juhtuda samuti.

Selleks, et ühiskonnas austataks inimõigusi, peab ühiskond olema demokraatlik. Näidet autokraatiast, kus inimõigused oleksid kaitstud, ajaloos ei ole. Kui Araabia kevad ei vii demokraatiale, ei vii see ka inimõiguste austamisele ja kaitsele. Rahvamasside aktiivsus ilma demokratlike väljavaadeteta võib aga kaasa tuua anarhia, kus inimõigusi ei ole isegi elementaarsel tasemel võimalik tagada. Selline oleks kõige mustem Araabia kevade tagajärg.

Ent arvestada tuleb ka mitme võimaliku vahevariandiga. Tooksin siin välja kaks: Äärmuslik teokraatlik riik (midagi Iraani taolist või Afganistan Talibani võimu all).

Konservatiivne demokraatia.

Esimese puhul on selge, mida see endast kujutab. Teine tähendaks aga demokraatlikul teel äärmusideoloogia valitsemist, millel Araabia maailmas võib olla piisavalt kandepinda. Konservatiivne demokraatia ei pruugi inimõiguste austamise seisukohalt olla parem kui autokraatia. Kui rahva enamus on valinud valitsuse, kelle jaoks on võõrad sooline võrdõiguslikkus, vähemuste õigused ja sõnavabadus on piiratud religioossete dogmadega, siis inimõigusi sellises ühiskonnas ei austata. Seega ei ole arenguteid, mis tagaksid inimõigused, Araabia kevade valgusel just eriti palju.

Araabia kevade erakordselt oluline tahk on julgeolek. Ka julgeolek on inimõigus, Araabia kevad aga kindlasti asendab varasema stabiilsuse mingi tundmatuga. See ei ole julgeolek ühe riigi tasandil. See on regionaalne ja globaalne julgeolek, mis mõjutab ka Araabia piirkonnast kaugel asuvaid riike, sealhulgas meid. Nende küsimuste tõstatamisega tõstatub veel üks küsimus: mida me teha saame ja kas üldse saame?

Tegeleda tuleb tänapäeval kujunenud suhete kolmnurgaga, mille üheks nurgaks on infotehnoloogia, teiseks nurgaks julgeolek ja kolmandaks nurgaks inimõigused. Just selles kolmnurgas liigub maailma tulevik, rahu ja vabadus.